

MOCHNÁCS Thomas Remus

Cartea unui primar timișorean apărută în anul 1910 la Timișoara:

Discursurile dr. Telbisz Károly (1885 – 1910)

Una dintre cărțile extrem de utile celor interesați de istoria modernă a Timișoarei este și aceea care strânge laolaltă discursurile cele mai importante ale primarului urbei de pe Bega, de dinaintea primei conflagrații mondiale, Telbisz Károly. Această carte există în colecțiile BCUT, fiind inclusă acum trei-patru ani în Fondul "Banatica". Criteriul selecției sale s-a datorat considerentului că această lucrare este una reprezentativă în ceea ce privește istoria politică, socială, economică, administrativă, culturală, educativă etc. a orașului Timișoara. Totodată, circumscrierea sa la această colecție din perspectiva celor trei criterii de apartenență (autor bănățean, subiect privind exclusiv Banatul, respectiv editare și / sau tipărire într-o localitate bănățeană), o face și mai valoroasă ca piesă de colecție în ceea ce privește cultura bănățeană. Mai mult, exemplarul deținut a fost și scanat full-text, pentru ca utilizatorii BCUT și oricine altcineva care dorește să răsfoiască această carte de referință, să o poată face de oriunde din lume, în format electronic, accesarea fiind gratuită.

Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara deține un singur exemplar, având numărul de inventar 110542, achiziționat de la Anticariatul din Timișoara, cu suma de 30 de lei, în data de 10 iunie 1965. Cartea are copertile din carton marmorat bej-marou cu irizații roșii, cotorul și colțurile fiind îmbrăcate în piele de culoare sângerie. Cotorul este inscripționat cu numele autorului principal (adică al primarului) și titlul principal (Discursuri) în partea superioară (în original: Dr. Telbisz Károly / Beszédei), iar în partea inferioară cu perioada în care cuvântările au fost susținute public (1885 – 1910). Paginile cărții au dimensiunea de 22 x 14,5 cm.. Lucrarea are 2 file nenumerate, 376 de pagini de text numerotate 1-376 și 60 de file hârtie velină cu ilustrații numerotate I-LX, intercalate între paginile de text. Cele 376 pagini ce reproduc documentele sunt tipărite pe o hârtie de lux, de nuanță maronie, cu porozitate mare, având ca filigran inscripția PÉTERFALVI PAPÍRGYÁR (Fabrica de hârtie Péterfalvi) deasupra emblemei heraldice a firmei. Acest filigran se suprapune cu un pseudofiligran constând din linii paralele între ele și cu inscripția numelui fabricii, distanțate la 2 cm. una față de alta, iar între aceste linii sunt perpendiculare pe ele altele linii de 18 mm., distanțate la aproximativ 2,5 mm. una față de alta. Cartea a apărut până în prezent doar în această unică ediție, în limba maghiară, fiind astfel greu accesibilă doritorilor care nu au cunoștințe lingvistice minime de maghiară, necesare înțelegerii textului

original. Se impune deci, reeditarea lucrării, dar mai ales traducerea sa în alte limbi, spre o mai bună difuzare a informațiilor conținute în ea. Sperăm că prin avansul tehnologic digital de care vom dispune în curând, această problemă se va rezolva facil, iar costurile vor deveni irelevante.

Titlul tradus în cadrul proiectului transfrontalier româno-sârbesc derulat de instituția noastră, de creare a colecției ”Banatica”, este *Discursurile rostite de Dr. Telbisz Károly în cei 25 ani în care a îndeplinit funcția de primar (1885-1910)*. Nu este o traducere foarte exactă însă!

Să vedem acum care este descrierea exactă a titlului acestei cărți, respectiv traducerea ei în română cât mai corectă, întrucât din punct de vedere strict biblioteconomic / bibliografic, foaia de titlu ridică o serie de probleme tehnice, incluzând aici și citarea corectă a titlului de către cercetători. Problemele ridicate de încercarea descrierii impecabile a volumului provin din traductibilitatea mai puțin compatibilă între anumiți termeni din maghiara de acum un secol și româna actuală, combinată și cu topica diferită a limbii maghiare. Informația integrală de pe foaia de titlu în maghiară este: ”Dr. TELBISZ KÁROLY / M. KIR. UDVARI TANÁCSOSNAK / TEMESVAR SZAB. KIR. VÁROS POLGÁRMESTERÉNEK ÉS DISZPOLGÁRÁNAK / 25 ÉVI POLGÁRMESTERI MŰKÖDÉSE ALATT ELMONDOTT / BESZÉDEL. /// ÖSSZEGYŰJTÖTTE BELLAI JÓZSEF városi tanácsnok. /// 1885 - 1910 /// Kiadta a városi tiszttkar. /// TEMESVÁR 1910 /// Nyomatott Uhrmann Henrik könyvnyomdájában.”, ceea ce se traduce prin: ”Discursurile rostite în 25 de ani de carieră ca și primar de către Dr. Telbisz Károly, consilier al curții regale maghiare, primar și cetățean de onoare al orașului liber regal Timișoara. /// Redactate (adunate) de Bellai József, consilier orășenesc. /// 1885-1910. /// Editat de consiliul orășenesc. /// Timișoara 1910. /// Tipărită în tipografia de carte a lui Uhrmann Henrik.” Așa cum se și vede din reproducerea fidelă a textului de pe foaia de titlu, este dificil de stabilit cine este responsabilul de apariția cărții, deoarece este vorba de un corpus de documente, de tip discursuri de inaugurare, scrise și susținute în public de către primarul Timișoarei, doctorul Telbisz Károly, între anii 1885-1910, la diverse ocazii festive, texte care au fost adunate (redactate, ordonate, editate) de către unul dintre consilierii locali, Bellai József, lucrarea fiind editată sub egida Consiliului local. Astfel sunt trei *responsabilități de autor* ”vinovate” de apariția acestui opus. De remarcat este și faptul că cei doi ani, cel al începutului carierei ca primar (1885), respectiv cel al apariției volumului (1910), (despărți de către emblema heraldică a orașului liber regal maghiar Timișoara) constituie o informație importantă descriptivă, fiind și un tip de subtitlu.

Ce cuprinde această lucrare, devenită istorică după trecerea unui secol și ceva de la lansarea sa? Cartea se deschide cu două portrete afrontate (reproduse pe cele două file nenumerotate) ale primarului Telbisz, prima din 1885, a doua din 1910, sub fiecare poză fiind reprodusă semnătura sa, iar dedesubt sunt date explicațiile ilustrației; urmează o *Introducere*, semnată de corpul funcționarilor publici ai orașului liber regal Timișoara, la data de 9 martie 1910; se continuă cu 104 dintre cuvântările ținute de către primarul Telbisz Károly; *Explicațiile ilustrațiilor* care se referă la cele 60 de planșe ce reproduc 84 (una sau două ilustrații pe filă velină), dintre cele mai importante clădiri ale orașului, reflectate în cuvântări;

iar în final este redactat *Cuprinsul*. Cele 60 de file cu ilustrații sunt intercalate câte una sau două între paginile care au textele referitoare la iconografia reprodusă.

Dintre cuvântările care sunt interesante și astăzi, prin valoarea informativă greu de regăsit în alte lucrări de istorie a Timișoarei, am selectat pentru traducerea titlului următoarele: Numirea în funcția de primar a lui Telbisz Károly (1885); Decorarea prefectului Ormós Zsigmond (1885); Începutul învățământului pentru surdo-muți (1885); Începutul învățământului industrial (1886); Reuniunea la Timișoara a medicilor și naturaliștilor maghiari (1886); Numirea prefectului dr. Molnár Viktor (1889); Primirea noului episcop Dessewffy Sándor (1890); Decorarea primarului dr. Telbisz Károly (1890); Vernisarea expoziției industriale și agricole din Timișoara (1891); Vizita împăratului Franz Joseph la Timișoara (1891); Arhiducele Iosif la expoziția timișoreană (1891); Succesele expoziției (1891); Încheierea expoziției (1891); Înființarea școlii pedagogice de stat (1892); Moartea prefectului Ormós Zsigmond (1894); Deschiderea școlii pedagogice de stat (1895); Sărbătorirea Millenniumului în Timișoara (1896); Sărbătoarea cartierului Elisabetin (1896); Vizita școlărilor din Bulgaria (1897); Modificarea teritoriului cetății (1897); Concursul național de ciclism (1897); Deschiderea gimnaziului superior de stat (1897); Festivitatea de deschidere a institutului surdo-muților (1897); Numirea ca președinte de onoare al pompierilor voluntari a dr. Telbisz Károly (1898); Congresul de la Timișoara al ziaristilor (1898); Jubileul Regimentului de infanterie 61 (1898); Congresul lucrătorilor din comerț (1898); Ședința ordinară a Societății de lectură din Jozefin (1899); Jubileul prefectului dr. Molnár Viktor (1899); Darea în folosință a tramvaiului electric (1899); Sfințirea templului izraelit din Fabric (1899); Înființarea Societății Crucea Albă (1899); Deschiderea orfelinatului din Timișoara (1900); Adunarea generală a Asociației naționale a profesorilor (1900); Deschiderea școlii de meserii industriale (1900); Deschiderea școlii comunale din Iosefin (1901); Sărbătoarea Societății Crucea Albă (1901); Extinderea Uzinei electrice orășenești (1901); (Prelegerea) Istoria Timișoarei (1902); Sărbătorirea lui Sailer Antal (1902); Congresul de apicultură de la Timișoara (1902); Deschiderea bibliotecilor publice (1902); Construirea noului palat al muzeului și bibliotecii (1902); Sărbătoarea corurilor de la Timișoara (1903); Congresul de la Timișoara al proprietarilor de restaurante (1903); Vernisarea salonului național al artelor (1903); Sărbătoarea deschiderii Societății Arany János (1904); Deschiderea Policlinicii de copii a Orfelinatului de stat și a Societății Crucea Albă (1904); Ședința generală a Confederației naționale a muzeelor și bibliotecilor (1904); Expoziția de crizanteme (1903); Punerea în funcție a prefectului Kabdebo Gergely (1906); Expoziția jubiliară de la Timișoara a Salonului Național (1906); Vizita în Timișoara a comercianților englezi (1906); Universitate – Politehnică (1907); Linia ferată de Baziaș (1907); Jubileul fabricii de gaz orășenești (1907); Deschiderea expoziției de alimente și obiecte casnice (1908); A 40-a aniversare a pompierilor voluntari din Timișoara (1908); Vizita în Timișoara a episcopului reformat Eröss Lajos (1909); În slujba ocrotirii copiilor (1909); Congresul internațional de industrie a laptelui (1909); Modernizarea camerei de comerț și industrie din Timișoara (1909); Oaspeții turci la Timișoara (1909); Al cincilea cartier al Timișoarei – alipirea Mehalei (1910); Politehnica Timișoara – înființarea Uniunii inginerilor și arhitecților timișoreni (1910); Organizarea orașului (1910).

Explicațiile tuturor ilustrațiilor, traduse în limba română (integral) sunt următoarele:

- I. Castelul Huniade / Castelul Huniade înainte de 1849
- II. Primăria (în prezent Facultatea de muzică) / Sediul guvernamental (în prezent Palatul Justiției)
- III. Piața Prințul Eugeniu (în prezent Libertății) I
- IV. Piața Prințul Eugeniu (în prezent Libertății) II
- V. Piața Losonczy (în prezent Unirii) I
- VI. Piața Losonczy (în prezent Unirii) II / Prefectura (în prezent Muzeul de Artă al Banatului)
- VII. Piața Kossuth (în prezent Traian) (Fabric) / Piața Sfântul Gheorghe
- VIII. Cazarma Transilvania (în prezent dărâmată)
- IX. Parte a cetății (în prezent dărâmată) I
- X. Parte a cetății (în prezent dărâmată) II
- XI. Poarta Viena (Mehala) a cetății (în prezent dărâmată) / Poarta Petrovaradin (Iosefin) a cetății (în prezent dărâmată)
- XII. Poarta transilvăneană (Fabric) a cetății (în prezent dărâmată) / Demolarea zidurilor cetății
- XIII. Gara de cale ferată [în prezent Gara Mare, de Nord] / Teatrul Franz Joseph
- XIV. Palatul Primei case de păstrare din Timișoara / Sediul Băncii Comerciale a Ungariei de Sud
- XV. Sucursală a Băncii Comerciale a Ungariei de Sud / Moara cu aburi a Primei societăți de morărit
- XVI. Fabrica regală maghiară de tutun / Fabrica de spirt
- XVII. Fermă de producție a gogoșelor de mătase / Fabric – fabrica de bere
- XVIII. Liceul real de stat / Institutul de stat pentru învățători (în prezent Liceul Calderon)
- XIX. Gimnaziul superior de stat (în prezent Colegiul Național Constantin Diaconovici-Loga)
- XX. Gimnaziul superior piarist (în prezent Liceul Gerhardinum)
- XXI. Institutul surdo-mușilor / Institutul orbilor
- XXII. Templul izraelit din Fabric
- XXIII. Școala profesională industrială de stat / Sediul central al Casei de păstrare din Iosefin
- XXIV. Școala primară din Iosefin / Grădinița din Iosefin
- XXV. Școala superioară orășenească de comerț
- XXVI. Biserica Millennium
- XXVII. Uzina electrică orășenească / Tramvaiele comunale
- XXVIII. Fabrica de pantofi ”Turul” (devenită ”Banatul”, recent dărâmată) / Fabrica de pălării
- XXIX. Prima fabrică maghiară de fir de lână (în prezent dărâmată) / Prima fabrică timișoreană de industrie textilă (fosta Grădiniță ILSA, în prezent clădire de birouri)
- XXX. Prima fabrică din Gyula de articole tricotate și țesute
- XXXI. Școala de cadeți cezaro-regală (în prezent Spitalul Clinic Municipal)

- XXXII. Palatul Băncii Austro-Maghiare (în prezent BNR)
- XXXIII. Orfelinatul orășenesc Gizella (în prezent Facultatea de chimie, geografie, biologie) / Adăpostul de stat pentru copii
- XXXIV. Policlinica de copii a societății Crucea albă (în prezent Spitalul de copii) / Școala de moașe și institutul ginecologic
- XXXV. Cazinoul regiunii de sud
- XXXVI. Parte a malului stâng al Begăi I
- XXXVII. Parte a malului stâng al Begăi II
- XXXVIII. Parte a malului stâng al Begăi III
- XXXIX. Piața Küttl
- XL. Calea Fabricului (în prezent Str. 3 August) I
- XLI. Calea Fabricului (în prezent Str. 3 August) II
- XLII. Fabrica de gaz / Depozitele publice orășenești
- XLIII. Strada Andrásy (în prezent Str. 3 August)
- XLIV. Palatul cu chirie al fundației de adăpostire cetățenească
- XLV. Strada Huniade din Elisabetin (în prezent Str. Carol I)
- XLVI. Turnul de pompieri din Iosefin / Cinematograful Apollo
- XLVII. Palatul bisericii reformate
- XLVIII. Mănăstirea călugărițelor școlare Notre Dame
- XLIX. Școala superioară de stat de fete (în prezent Colegiul Carmen Sylva)
- L. Abatorul orășenesc
- LI. Sediul Societății de reglare a cursurilor apelor Timiș-Bega
- LII. Panoramă a fostei comune Mehala, alipită orașului
- LIII. Parte a parcului orășenesc
- LIV. Noul curs al Begăi cu noul pod
- LV. Noul pod peste Bega din Piața de fân / Noul pod peste Bega din Piața Morii
- LVI. Tribunalul militar cezaro-regal (în prezent Penitenciarul Timișoara)
- LVII. Cazarma de transporturi (în prezent Facultatea de Arte) / Cazarma Belgradului
- LVIII. Depozitele de alimente ale Corpului 7 de armată cezaro-regală
- LIX. Depozitele de intendență ale Regimentului de infanterie 61 cezaro-regală
- LX. Turbina uzinei orășenești de apă

Din sumara descriere de mai sus, relevată de titlurile discursurilor, perfect dublate și de ilustrațiile reproduse, ne este prezentat extrem de clar un oraș în plină dezvoltare, care se modernizează în același timp cu Ungaria, Europa și SUA, în unele domenii Timișoara fiind chiar în avangardă națională sau chiar continentală. Titlurile sunt suficient de sugestive în a creiona succesele din variile domenii pe care urbea condusă cu destoinicie de prim-gospodarul său le-a realizat în cei 25 de ani de serviciu credincios în slujba concetățenilor săi timișoreni, încât nu mai este nevoie de alte explicații ale noastre. Interesul în plus față de informațiile pe care artele le conține această operă literar-istorică poate fi satisfăcut doar răsfoind virtual filele cărții scanate și catalogate de către personalul BCUT.

[Accesul electronic gratuit](#)